

Проф. др Биљана Павловић⁵⁷

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

Проф. др Драгана Цицовић Сарајлић⁵⁸

Факултет уметности у Приштини – Звечан

СПЕЦИФИЧНОСТИ И ЗНАЧАЈ МУЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА ДЕЦЕ УЗРАСТА ДО ТРИ ГОДИНЕ У ПРЕДШКОЛСКОЈ УСТАНОВИ⁵⁹

***Апстракт:** У раду се разматрају специфичности и значај музичког васпитања деце узраста до три године у предшколској установи. Сагледавају се карактеристике психо-моторног и интелектуалног развоја деце овог узраста, и, у складу са тиме, анализирају се могућности развоја њихових музичких способности. Посебна пажња посвећује се садржајима музичког васпитања који доприносе музичком али и свестраном развоју деце. Правилно одабрани музички садржаји – песме, музичке игре, композиције за слушање – омогућавају развој музичких способности и подстичу развој интелектуалне, моралне, физичке и емоционалне компоненте личности детета. У раду су наведени практични примери и методичка упутства за реализију музичких садржаја примерених узрасту деце до три године. Истакнуто је да музичке активности – певање, извођење музичких игара и слушање музике – представљају јединствен извор задовољства, уживања, естетских и емоционалних доживљаја, због чега треба да буду што више заступљене у васпитно-образовном раду са децом узраста до три године.*

***Кључне речи:** музичко васпитање, предшколска установа, деца узраста до три године, садржаји, музичке активности.*

УВОД

Предшколско васпитање и образовање је процес раног учења и формирања личности детета од рођења до поласка у школу, који се одвија у свим окружењима у којима дете живи. Оно је део јединственог друштвеног система образовања и васпитања и темељ за усвајање нових знања која се стичу током живота. Коменски је истицао изузетан значај и смисао васпитања и образовања у раном детињству за даљи развој човекове личности. Према њему, темељи свих знања и способности полажу се од

⁵⁷ bilja.pavlovic@yahoo.co.uk

⁵⁸ dsarajlic@gmail.com

⁵⁹ Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта III 47023 „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција“, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије”.

малена, тако да „после није немогуће ни тешко радити даље на тим темељима, само ако се са разумним бићем разумно поступа“ (Коменски, 1946: 45). Истакнути педагог Емил Каменов сматра да се недостаци и пропусти у васпитању током првих година живота касније тешко могу надокнадити преваспитањем (Каменов, 1999). Оваква схватања свакако треба имати у виду када је у питању музичко васпитање и музички развој деце. Психолози и музички педагози упућују на изузетан значај раног музичког васпитања деце, позивајући се на истраживања која указују да „музички развој почиње рођењем па чак и раније, у пренаталном периоду“ (Радош, 1996: 237). Прва музичка искуства која деца стичу у кругу породице и у предшколским установама од непроцењивог су значаја за њихов музички и свестрани развој.

Музички педагог Ирена Којов Буквић музичко васпитање дефинише као „планско утицање на формирање личности детета путем побуђивања интереса, потребе, способности и естетског односа према музици“ (Којов Буквић, 1985: 16). Она указује да се музички развој испољава у области емоција, осећања, опажања и слуха, „од разликовања појединачних звукова до целина, односно до диференцирања висине тонова, ритма, боје, темпа и динамике“ (Којов Буквић, 1985: 16). Музичко васпитање у предшколским установама подразумева музички развој деце, али, оно без сумње подстиче и доприноси развоју интелектуалних, моралних, естетских, физичких, психичких, емоционалних, социјалних аспеката личности. Психолог Ксенија Радош подвлачи да из тог разлога музика у предшколским установама треба да буде уткана у дневне активности као њихов интегрални део. Она треба да буде у служби „најважнијих развојних и педагошких циљева, а да истовремено за дете представља извор задовољства, уживања и естетских доживљаја“ (Радош, 1986: 1). У Правилнику о општим основама предшколског програма указано је на могућност музичког и свестраног развоја деце узраста до три године реализацијом одговарајућих музичких садржаја и ритмичко-музичких активности, што подразумева слушање музике, певање и извођење музичких игара (*Правилник о општим основама предшколског програма*, 2006).

Од музичких активности очекује се да: подстичу целокупан психо-физички развој детета; доприносе стварању пријатне атмосфере; доприносе емоционалној равнотежи детета; за дете представљају извор задовољства и радости, и подстичу на бројне активности. Оне посебно доприносе музичком развоју деце: буде интересовања и љубав према музици; поспешују развој музичких способности (слуха, гласа, осећај за ритам и мелодију, музичку меморију); подстичу на стваралаштво те развијају естетска осећања. Од посебног значаја је то што музичке активности пружају могућност развијања стваралачких способности деце. Сазнање детета да је способно да само ствара нове музичке вредности даје му већу сигурност у сопствене снаге и

могућности (Вукомановић, 1989). Важно је истаћи да развој музичких способности деце треба да буде усклађен са њиховим тренутним психо-физичким могућностима. У целокупном васпитно-образовном процесу у овом периоду дете треба да је активан учесник. Зато, сестра-васпитач у оквиру ритмичко-музичких активности „треба да прати (очува, подржи, подстиче и оплемењује) спонтане изразе детета, те да доприноси задовољавању потреба деце за активношћу у целини“ (Вукомановић, 1985: 19). Према Правилнику о општим основама предшколског програма (Правилник, 2006) наглашено је да треба водити рачуна о специфичностима и индивидуалним карактеристикама сваког детета, што је основни услов успешног васпитно-образовног рада у предшколским установама.

МУЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ ДЕЦЕ УЗРАСТА ОД 6 ДО 12 МЕСЕЦИ

Психо-моторни и интелектуални развој деце узраста од 6 до 12 месеци се одвија веома динамично. У овом узрасту дете изводи разноврсне активности: седи, пузи, преврће се, устаје и хода уз придржавање, пажљивије слуша, осмехује се, гуче, имитира покретом и гласом оно што види и чује, изговара прве слоге и речи, додирује и хвата предмете и игра се са њима, показује знаке радости (Шаин и сар, 2006). Сугестија Основа програма је да се контакти који се остварују са децом током активности обавезно пропрате песмом, покретима и изразом лица, што треба да их ослободи и подстакне на сарадњу (Правилник, 2006: 4).

Музичком и свеукупном развоју детета у овом периоду посебно доприносе музичке активности – слушање музике и музичке игре. „Основни циљ музичких активности са децом у првој години живота је стварање и одржавање ведрога расположења, што је значајан предуслов за развијање њихових интересовања за ствари и појаве из непосредне околине и за учествовање у активностима које доприносе физичком, социјалном и интелектуалном развоју“ (Правилник, 2006: 6). Уочено је да пажњу детета у овом узрасту више привлачи певање васпитача него слушање инструменталне музике. Да би дете што боље прихватило музику, пожељно је да васпитачи уз музику која се слуша изводе једноставне игре. На пример: на одређеној удаљености од детета започињемо певање или свирање на неком од дечјих музичких инструмената, а затим се лагано приближавамо креветићу у коме се налази дете. Заустављамо се када дете окрене главу у правцу извора звука. Након краћег музицирања на инструменту, допуштамо да се њиме поигра (Манастериотти, 1981). Или, док певамо и свирамо, приближавамо се и удаљујемо од креветића у коме се налази дете. Дете гуче и весели се када му се приближавамо а смирује се када се удаљујемо. Циљ је да музичка активност подстакне дете на покрет и реаговање гласом. У овом периоду изражена је способност детета за опажање и уочавање. Оно може да разликује више нијанси боја или звукова. Зато, „ради разбијања монотоније

звука, треба смењивати звечке различитих облика, величина, боја и различитих звукова“ (Ивић и сар., 1994).

Велики значај у овом периоду имају функционалне игре (Правилник, 2006). Овај вид игре подразумева вишеструко понављање радњи које ангажују понашања која се управо развијају. Ова понављања пружају детету задовољство и истовремено подстичу развој моторике: дохватање предмета, вољно испуштање предмета, пузање, гегање и слично. У функционалне игре спада између осталог играње са звечкама и музичким кутијама. Извођење песмица уз пратњу једног од дечјих инструмената изузетно заокупља дечју пажњу. У овој фази деца уче да рукују једноставним ударалкама – звечкама и прапорцима. Док свирају, скрећемо пажњу на звук који ударалке производе. Упућујемо децу и на остале звукове из окружења: ослушкујемо куцање сата, а затим ритмички изговарамо: ти-ка-та-ка. Занимљива је игра у којој сакријемо сат, али тако да његов звук може да се чује. Питамо дете: „Шта то куца? Где је сат“? Дете га погледом и пузањем тражи. Ако га нађе, радосно га похваљујемо. Исту игру можемо извести и са неком музичком кутијом или играчком. Разни други шумови, звукови из окружења, музички подстицаји „могу веома ефикасно изазвати различита реаговања детета и самим тим допринети његовом развоју“ (Вукомановић, 1985: 15).

Веома омиљене игре у овом узрасту, које се могу сматрати функционалним су тапшалице, цупалке и гегалице. У породичном васпитању се овим играма одувек придавала велика пажња. Имале су изузетну васпитну функцију. Велики је број традиционалних народних игара ове врсте, које налазе своју примену у предшколским установама. Васпитач их изводи појединачно са сваким дететом, што доприноси успостављању присног контакта између васпитача и детета.

Пред крај прве године деца активније реагују на музику. И даље, основне музичке активности су слушање музике и извођење музичких игара. Деца препознају омиљене песме које изводи васпитач, радују им се уз гукање и певушење. Извођење музичких игара у овом периоду је од великог значаја за развој слуха, осећаја за ритам, стваралачких способности, говора деце, као и у подстицању ведрога и веселог расположења. Деца овог узраста радо изводе игру *Сад руке ван*, у којој ритмички изговарамо текст: *Сад руке ван, сад руке ван, и тап, тап, тап на мали длан*. Док изговарамо *Сад руке ван*, пружамо детету руке с длановима окренутим горе. Када понављамо ове речи прихватамо руке детета, а на речи *Тап, тап, тап, на мали длан*, плешћемо једном руком детета по длану његове друге руке. Веома је занимљива и игра кутијицама, којом развијамо слух детета. Неколико кутијица испунимо разним материјалом: пиринчом, сувим грашком, каменчићима, ситним новцем и слично. Облепимо их украсним папиром да се не би отвориле, а онда их покрећемо и ослушкујемо. Кутијицу најпре приносимо своме уху, трескамо и ослушкујемо њихов звук уз речи „како лепо звучи“. Песмице и

музичке игре које изводи васпитач треба понављати чешће, како би се деца након одређеног периода и сама укључила у њихово извођење.

МУЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ ДЕЦЕ ТОКОМ ДРУГЕ ГОДИНЕ

Током друге године живота код детета се интензивније развијају ходање и говор. Дете постаје активније: самостално устаје и почиње да хода, што му омогућава да боље упознаје простор око себе. Овладава покретима руку и прстију, што му омогућава да лакше рукује предметима. На социјалном плану тежи ка успостављању контакта са околином, нарочито са млађом децом. Видан напредак настаје и развојем говора. Почиње схватати речи, усваја све већи број назива предмета и радњи. Почиње састављати краће реченице, поставља питања и опонаша различите звукове из окружења. Под утицајем говора и кретања сазрева у психо-физичком и емоционалном погледу. Развијају се памћење, машта, концентрација, мишљење, као и естетска осећања. Емоције су краткотрајне и нестабилне. У овом периоду дете радо опонаша одрасле (Правилник, 2006). Његова пажња је краткотрајна, па често мења активности. Од осамнаестог месеца пажња детета је нешто трајнија, па дечја игра може трајати дуже. У овом узрасту деца показују интересовање једни према другима. Ходају или трче једно за другим, гласно се смеју. У том периоду потребно је деци што више певати и омогућити слушање музике, што ће допринети њиховом емоционалном и психофизичком развоју. Интересовање за музику дете испољава гукањем, певушењем, али и интензивнијим покретима. Управо у овом периоду најчешће реагује покретом, па и музички доживљај манифестује најчешће кроз покрет. При крају друге године појављује се и певање, као нова музичка активност детета (Манастериотти, 1981).

Код детета од 13. до 18. месеци, интересовање за музику подстичемо певањем, слушањем музике и извођењем музичких игара. Посебна пажња посвећује се активном слушању музике, њеном доживљавању и разумевању. Да би се то постигло код детета развијамо концентрацију и музички слух. Дете ће разумети музику „ако се честим слушањем буде на њу навикло, препустило јој се, тако да музика у њему побуди емоције“ (Манастериотти, 1981: 28). Слушање истих композиција развија код детета памћење, музички слух, те изазива ведро расположење. У овом периоду дете исказује своје емоције кроз радост или смирену концентрацију. Интересовање за слушање музике дете такође исказује пажљивим слушањем, испољавањем радосног расположења, нарочито кад слуша песмице које говоре о животињама, луткама, цвећу и сл. Колико ће дете са пажњом слушати музику у великој мери зависи од правилног избора композиција и квалитета њиховог извођења. Деца овог узраста са великом пажњом слушају плесове, нарочито народне.

Најважније је побудити интересовање детета за слушање музике, што се најчешће постиже показивањем слика, макета, играчака, уз пропратну причу о садржају песме или композиције која се слуша. На пример: показујемо детету инструмент на коме ћемо свирати и одушевљено изговарамо реч *музика*. Затим одсвирамо кратку композицију. Кад завршимо, ставимо инструмент на под и покријемо га марамом, уз речи „Нема музике. Где је музика“? Дете пузи или хода према инструменту, склања мараму са њега. Васпитач подиже инструмент и радосно изговара „Ево музике“! Након тога поново засвира на инструменту (Манастериоти, 1981). Уз овакву припрему дете веома пажљиво слуша музику, јер је игра са инструментом побудила у њему интересовање за слушање музике. Слушање музике у овом периоду је најуспешније ако песму изводи васпитач, или ако васпитач свира на неком инструменту. Примњује се у многим ситуацијама у вртићу: током упављивања, оброка, шетње и тако даље.

Интересовање за слушање музике у овом периоду посебно побуђују разне лутке, играчке – омиљене животиње, или ликови из цртаних филмова. Уз лутку дете пажљивије слуша песму која говори о лутки, и таква песма му трајније остаје у сећању. „У одговарајућим ситуацијама певањем једноставних песама о животињама, деца се подстичу да се јаве као пиле, као куца, да се крећу као мачка, скакућу као зец и слично“ (Правилник, 2006: 10). На пример: ако васпитач жели да отпева песму о маци, посматраће најпре са децом играчку – мацу. Пита децу где се налазе мачине очи, уши, репић; какве су јој уши, дугачке или мале, где су мачине шапице, како се маца оглашава, како је дозивамо, како је терамо и слично. Након разговора васпитач пева песму о маци и покреће играчку у складу са текстом и мелодијом.

Карактеристични покрети које деца изводе током друге године уз музику су љуљање лево–десно у седећем или стојећем положају, цупкање у месту при стајању, свирање на ритмичким инструментима, подизање руку увис и махање њима, окретање око себе. Специфично је за овај период да дете уз музику почиње ходати у кругу. „Тиме је постигнут важан напредак у развијању покрета уз музику, јер дијете од сад уводи простор у реализацију музике покретима“ (Манастериотти, 1981: 32). Дете овог узраста често реагује на музику климањем главом, окретањем главе лево–десно, дизањем и спуштањем пета, њихањем коленима лево–десно, отварањем и затварањем шаке. Посебну пажњу поклањамо развијању покрета руку и ногу, чиме подстичемо дечје стваралачке способности.

За развијање осећаја за ритам у раном детињству, веома је користан ритмизован говор који се изводи уз покрете, или уз ритмичке инструменте. Ритмизован говор ће допринети и развоју говора деце. Настаје када сваки слог речи изговарамо одсечно и разговетно, тако да се јасно осети дужина слога. Веома корисни садржаји за овај вид рада су народне бројалице, разбрајалице, и друге говорне народне творевине, као што су: *Пусту пужу*

рогове, *Хона цупа скочи*, и слично. На пример: држећи дете у крилу, васпитач покреће његове шаке лево–десно, при том изговарајући текст: *Мотала, мотала свилицу на ову белу ручицу*.

У овом периоду већ можемо почети са извођењем бројалица кроз игру. Васпитач бројалицу може изводити са једним дететом или са више деце у виду пребројавања, плескањем длановима или уз пратњу на ритмичким инструментима. Бројалица се изводи тако што васпитач поређа децу у полукруг (могу седети или стајати). Васпитач стоји испред деце. Док изговара бројалицу, на сваком слогу руком додирује по једно дете. Притом и себе укључује у игру. Последњи слог бројалице изговара повишеним и радосним гласом, да би се дете које је било последње обрадовало, а код остале деце побудила жеља да се игра настави. Дете на које је „пала“ последња реч излази из полукруга и седа поред васпитача. Док васпитач изводи бројалицу са осталом децом, деца која су изашла из полукруга могу плескати дланом о длан, или ударати рукама о колена, у ритму бројалице.

Током друге године код деце се јавља спонтано певушење подстакнуто развојем говора. „У говорном раздобљу, свако дете пролази кроз период певачког стварања“ (Волгар, 1980: 14). Манифестује се као непрекидно певушење на неком од неутралних слогова – *на* или *ла*, или на неком консонанту, на пример *ммм*. У оквиру овог певушења деца спонтано изводе низ тонова, који је понекад пропраћен и мелодијским скоковима терце, кварте, па и квинте. Ове прве дечје мелодијске импровизације су једноличног ритмичко-мелодијског покрета. Понекад се при певушењу јављају краће паузе, након којих дете наставља са певушењем. Узрок честим појавама пауза педагози објашњавају кратким дахом детета, коме понестаје ваздуха током певања.

Поред спотнаог певања, у овом периоду се појављује певушење подстакнуто жељом детета да понови песму коју је више пута чуло од васпитача. При овом певушењу дете не опонаша мелодију, већ само повремено изговара слокове појединих речи песме. „Каткад су то само вокали који се у тексту појављују, и то на разним тонским висинама, без ослона на мелодијску линију песме“ (Манастериотти, 1981: 37).

Пред крај друге године, од 18. до 24. месеца, слушање музике и даље представља најважнију музичку активност детета. И даље се слуша вокална музика, најчешће у васпитачевом извођењу, као и инструментална, у извођењу васпитача и са ЦД - а. Већ у овом узрасту неопходно је упућивати децу на основна правила културног понашања за време слушања музике: треба да седе мирно и да не сметају другима док слушају музику, као и ономе ко свира на инструменту. У пракси се показало да деца воле учешће лутки у активностима које се одвијају у вртићу, па ће уместо васпитача лутка „обавестити“ децу да треба пажљиво да послушају музику. Пре почетка слушања музике, лутка се деци обрати са „Пссссст, послушајмо музику“.

Тек кад се умире сва деца, васпитач показује деци инструмент, именује га и почне на њему да свира. Уз овакву припрему, деца ће са интересовањем слушати музику. Ако је неко дете из групе незаинтересовано за слушање, ако устаје, прича, омета свирање, васпитач прекида певање или свирање, умирује дете, па затим наставља са извођењем. Деца тако стичу навику да мирују док слушају музику, и да при слушању не треба ометати остале. Васпитач пева или свира десет до петнаест секунди. Прекида затим музицирање и пита децу да ли и даље желе да слушају музику. Ако кажу да желе, васпитач изводи композицију још једанпут. Према истраживању Вишње Манастрериотти, „континуирним радом можемо постићи да дете овог узраста пажљиво слуша једну композицију и до 45 секунди“ (Манастрериотти, 1981: 39). Припрема за слушање се може осмислити тако да лутка обавести децу о чему ће говорити музика коју ће слушати. Лутке, играчке, разне слике подстаћи ће дечје интересовање, а доживљај музике ће бити дубљи и трајнији. Деца показују велико интересовање кад васпитач на инструменту изводи мелодију песмице коју је раније певао деци. Песму најпре отпева речима, а затим је одсвира на инструменту без певања. Или, васпитач најпре исприча деци о чему ће музика говорити, одсвира мелодију, па затим свира и пева. На овај начин код деце се буди интересовање за музиком, коју почињу „схватати и доживљавати без помоћи текста и покрета“ (Манастрериотти, 1981: 40). Такође, при слушању песмица, још у овом периоду скрећемо пажњу на њихове особине (нежна или весела, тиха или гласна, музика за плес, музика за корачање, за успављивање и слично). Уз овакву анализу, интересовање за музику постаје све израженије.

Уочено је да у периоду од 18. до 24. месеца поједина деца повремено успевају да ускладе покрете руку, ногу, тела са ритмом музике коју слушају. Такође, деца своје покрете прилагођавају темпу композиције коју слушају, што је нарочито уочљиво ако најпре изводе покрете уз спору а одмах потом уз брзу композицију. Посебно је изражена жеља за заједничким плесом са осталом децом. У овом периоду деца већ успешно владају појединим покретима које самостално користе док играју уз музику (плескају рукама, лупкају ногом, дижу руке увис, спуштају их, скривају руке иза леђа, држе се за руке, њишу, окрећу се у кругу или корачају у месту). У овом узрасту деца играју у пару, више њих се креће у кругу, или изводе кретње у месту. Васпитач све више инсистира на усклађеном кретању уз музику. Такође, уз играње је могуће користити и ритмичке инструменте, најчешће звечке и прапорце.

Деца овог узраста посебно воле да изводе ташунаљке, игре са прстима и цупаљке, са којима су се и раније сретала. Вишња Протић истиче значај примене музичких игара које се одвијају уз физички контакт међу извођачима. Кроз експериментални рад са децом узраста од осмог месеца до треће године, она је дошла до закључка да је дете ангажованије и заинтересованије за музичке активности у којима васпитач успоставља

тактилни контакт са њима. Музичке игре са тактилном компонентом Вишња Протић дели на две групе: *музичке игре индивидуалног контакта* и *музичке игре колективног контакта* (Протић, 1983).

Музичке игре индивидуалног контакта су вековима коришћене у породичном васпитању деце. Изводи их одрасла особа са једним дететом и у литератури се срећу под именом „игре за децу“. У складу са текстом, који се ритмички изговара или певушу уз једноставну мелодију, старији штипкају, голицају дете, или показују поједине делове тела. Такве игре су: *Штипалица штипа*, *Мешала мишица рен*, *Буба лази*, *нешто тражи*, и слично. Поједине традиционалне игре, одрасли изводе са ногама детета. Уз певушење, обе ноге детета покреће улево, удесно, или их преплиће једну преко друге. Таква игра је *Еј, дуку, дуку* (Протић, 1983: 16). Музичке игре колективног тактилног контакта су оне игре које изводи више деце. При том се држе за руке, хватају се за рамена, држе се под руку, око струка и сл. То су игре у колони, игре у паровима, коло у колу и слично.

За децу овог узраста, изговарање речи још увек представља проблем, па је то један од разлога зашто се деца устручавају да певају. Из тог разлога треба бити веома обазрив у избору песама. Бирају се кратке песме, једноставних речи, које су лаке за изговор. Песма се усваја слушањем и кроз дужи временски период, путем понављања. Веома је важно да се још при првом извођењу дете заинтересује за певање песме. Певање је обично пропраћено покретима руку и тела, што помаже детету да лакше запамти речи. Такође, и даље је пожељно користити разне лутке, слике, и друга очигледна средства. У почетку дете учествује у извођењу песме само покретима, а касније и певушењем. Разноврсни текстови песама доприносе усвајању знања о различитим предметима и појавама. Бирају се најједноставније песме једноставног ритмичко-мелодијског покрета, уског опсега ($e^1 - g^1$), и разумљивог текста (Ивић и сар, 1994). У Правилнику о општим основама предшколског програма наведени су погодни примери песама за овај узраст. То су: *Веје снежак*, *Први снег*, *Плови патка*, *Буба зове*, *Кишица*, *Дете и цвет* и друге (Правилник, 2006: 15).

МУЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ ДЕЦЕ ТОКОМ ТРЕЋЕ ГОДИНЕ

Током треће године у вртићу су и даље актуелне активности: слушање музике, извођење музичких игара и певање, које доприносе развоју слуха, гласа и осећаја за ритам. У овом периоду се уочава изузетна заинтересованост за слушање музике (Ивић и сар, 1994). Иако су дечји глас и моторика далеко развијенији у односу на претходни период, деца не показују претерано потребу за певањем и реаговањем покретом, већ управо имају потребу да мирно слушају музику. Зато се при слушању музике пажња још више може усмерити на детаље композиције. Поред дечјих песмица, слушају се и кратке инструменталне композиције програмског карактера. Такве

композиције, у којима се музичким средствима осликавају различита расположења или одређени ликови, на пример из животињског света, „могу врло подстицајно деловати на једноставна, а ефектна кретања деце уз музику“ (Вукомановић, 1985: 79). Припрему за слушање у овом периоду вршимо тако што деци испричамо о чему ћемо певати или свирати. Затим, пружамо више података о лику или појави о којој музика говори. На тај начин подстичемо интересовање за слушање и усмеравамо пажњу према музици и њеним особинама. Деци је посебно занимљиво када васпитач песму прво отпева а затим одсвира мелодију на неком од инструмената: клавиру, хармоници, мелодици, блок флаути, ксилофону или металофону. Или, васпитач свира мелодију неке песме коју су деца претходно већ слушала, а деца имају задатак да препознају музику и кажу о чему она говори. На овај начин припремамо децу за слушање инструменталних композиција. Деца убрзо, већ после неколико тактова, препознају о којој песми се ради, односно о чему музика говори, али их упућујемо да стрпљиво и пажљиво послушају композицију до краја па тек онда да се јаве и кажу о чему музика говори. Тако их васпитавамо да са пажњом слушају музику до краја њеног извођења. Велику важност у подстицању интересовања за слушање музике и даље имају разне играчке-животиње, макете, слике, које приближавају ученицима садржај песме. Овим средствима, ако су направљена лепо и складно, развијамо код деце и осећај за лепо.

Истраживања показују да деца у трећој години слабије реагују покретом на музику, у односу на претходни период, али су зато покрети које изводе ритмички усклађенији са музиком (Манастериотти, 1981). Уочено је такође да лакше успостављају координацију покрета уз мелодију коју самостално осмишљавају, уз такозване спонтане песме, него уз музику коју слушају. Деца тешко усклађују покрете уз музику коју први пут слушају, али, након слушања исте композиције током одређеног периода, постепено се опуштају, прихватају музику и слободније реагују на њу покретима. Покрети које најчешће изводе деца овог узраста су: љуљање лево-десно, напред-назад, цупкање и поскакивање у месту; подижу руке горе-доле, плескају дланом о длан, по тврдој подлози и натколеницама. Деца радо изводе и покрете које текст песме захтева. Покрете изводе у играма са певањем, плесовима и уз слушање инструменталне музике.

У овом узрасту их навикавамо да са променом темпа лагано-брзо, динамике тихо-гласно, или карактера нежно-весело, мењају и усклађују своје покрете. На пример: уз лагану, тиху и нежну музику деца ће изводити покрете стојећи у месту, или седећи. Могу се лагано кретати просторијом, полако је окретати, изводити лагано покрете рукама, свирати на звечкама и сл. Уз гласну, брзу и веселу музику деца ће се кретати брже, поскакивати, плескати рукама, енергичније свирати на удараљкама и слично.

Током треће године велика пажња се поклања развијању осећаја за ритам. Као и у претходном периоду и даље се наставља са радом на ритмизованим текстовима. Деца у овом узрасту показују веће интересовање за текстове ирационалног карактера, типа *Ена, мена, нико ти* и слично, у односу на текстове са одређеним смислом. У овом узрасту су и даље веома корисне и добро прихваћене разне бројалице, разбрајалице, ташунаљке и цупкалице. Бројалице изводимо из два разлога. Први је да се бројалицом одреди ко ће да изврши неку радњу у игри, а у другом случају: бројалица је игра којом развијамо осећај за ритам. У првом случају, чим васпитач заврши разбрајање деце, циљ је постигнут и игра даље иде својим током. Код другог начина извођења бројалице, изводимо варијанте бројалице да би игра дуже трајала, како би деца имала прилике да чују бројалицу више пута. На пример: први пут изводимо бројалицу уз пребројавање а деца имају задатак да чучну када се бројалица заврши. Затим, бројалицу изводимо уз пљескање, а на крају сви чучну или изведу неку другу радњу. Уз треће извођење бројалице деца се могу кретати у виду возића, корачати, а на последњем слогу подигну руке увис. Уз изговарање бројалице деца могу отварати и стискати шаке, а на последњем слогу пљеснути дланом о длан. Или, једно дете изговара бројалицу, док остала деца седе. На последњем слогу сви скоче са места, изговоре реч и пљесну дланом о длан. Током треће године изводе се и мале музичке драматизације, у којима деца имају одређене улоге. У почетку се овакве игре изводе тако да сва деца колективно изводе све улоге. Сваку песму чији је садржај разумљив деци можемо осмислити и изводити као малу музичку драматизацију. Правилник о општим основама предшколског програма препоручује следеће драмске музичке игре: *Лептир и цвет, Кока и пилићи, Пиле*, и друге (Правилник, 2006: 21).

У овом узрасту посебну пажњу поклањамо *играма тишине* које доприносе развоју дечјег слуха. Захтевамо од деце да се потпуно умире, са задатком да пажљиво послушају које све звукове чују. У почетку, док се деца још увек навикавају да пажљиво послушају, васпитач може припремити звукове који ће се јасно чути: сат који гласно куца, „случајно“ ће зашупкати папиром и слично. Већ у следећим играма тишине деца ће примећивати и тише звукове из окружења. Интересантна је игра *Шта раде руке*. У овој игри, дете је окренуто према зиду. Васпитач пљесне рукама неколико пута и пита: „Шта раде руке“? Дете одговара да руке пљешћу. Васпитач пита дете: „Како руке пљешћу“? Дете показује. Затим, игру настављамо изводећи друге покрете рукама (куцамо о сто, пуцкетамо прстима и слично). На исти начин изводимо игру *Шта раде ноге*. Дете препознаје звукове ходања, трчања, лупкања о под. Занимљива је и игра *Ко те зове*, у којој дете има задатак да погоди ко га је од другара позвао именом. У игри *Који инструмент свира*, дете треба да препозна звук инструмента на коме васпитач свира. У питању се удараљке, на којима је дете раније већ свирало.

У музичком развоју трогодишњег детета певање има изузетан значај. Током треће године деца певају чешће, за разлику од двогодишње деце. У овом периоду деца чешће певуше властите спонтане песме. Уочено је да овакве песме немају логичан завршетак, а дете их пева све док је то њему забавно. Дете може певати властиту спонтану песму чак неколико минута, на неком консонанту (*м*, или *н*, или неком слогу, *на*, *ла* и слично). Од половине треће године деца певају читаве речи, често понављајући једну те исту реч, или нижући различите речи једну за другом, које често немају неки логичан смисао. Ритам ових песама је и даље веома једноличан. Преовладава равномерно кретање мелодије у четвртинама. Веома важно је да васпитач препозна и похвали овакве дечје импровизације, што ће подстаћи дете да и даље настави са оваквим певушењем. Осим ових импровизација, током треће године дете пева и песмице које је слушало од васпитача. Најчешће се придружује певању васпитача, са малим закашњењем, или певуши песмицу кад он заврши са певањем. Текстови песама треба да буду лаки за памћење, разумљиви и деци интересантни (Домоњи, 1986). Током треће године деца све чешће певају, па је неопходно упознати их са вежбама дисања. Ове вежбе изводимо кроз игру. На пример: пред децом надувамо балон а затим пустимо да из њега изађе ваздух. Затим, кажемо деци да ћемо се играти балона. Покажемо како да удахну и издахну ваздух – најпре полагамо удишу и издишу а затим нагло. Затим, удишемо као да миришемо цвет а издишемо као пробушени балон или, зујимо као пчела и сл.

Певање је најсложенија музичка активност за трогодишње дете. Зато се овој активности посвећује посебна пажња у раду. У овом узрасту, кроз игру подстичемо дете да поједине речи отпевуши, уместо да их изговори. На пример: док се играмо са децом, неке радње изводимо уз певушење – *куц*, *куц*, или *цин*, *цин*, и подстичемо децу да и они певуше те речи. Или, изводимо игру са лутком, у којој лутка дозива децу певушењем њихових имена, обично на мотиву мале терце (сол–ми, такозвани куку мотив, који је заступљен у дечјој игри широм света). Дете приђе лутки и одпевуши *ту сам*, или отпевуши реч *здраво* (Манастериотти, 1978). Такође, док васпитач са дечицом разгледа разне сликовнице, понекад може поставити питање уз певушење речи „Ко је то“? Дете одговара такође певушењем, на пример: „Птица“.

ЗАКЉУЧАК

Период прве три године живота је један од најосетљивијих периода развоја свих потенцијала личности детета. То је, пре свега, најбурнији период биолошког развоја у коме се услед бројних утицаја из окружења стварају предуслови за психички развој и стицање најразличитијих искустава. Прва музичка искуства која деца стичу у кругу породице и у предшколским установама од непроцењивог су значаја за њихов музички и свестрани развој.

У раду су разматране специфичности и значај музичког васпитања деце узраста до три године у предшколској установи. Сагледане су карактеристике психо-моторног и интелектуалног развоја деце овог узраста, и у складу са тиме разматране су могућности њиховог музичког и свеопштег развоја. Способност примања и реаговања на музику јавља се веома рано, па је зато потребно што раније поради на њиховом неговању и усавршавању. Благовремено развијање музичких способности (слуха, осећаја за ритам, мелодију, јачину и боју, музичке меморије), делотворно утиче на целокупно формирање личности. Закључено је да музичко васпитање у оквиру предшколских установа доприноси не само музичком развоју деце већ и развијању интересовања и пажње, успостављању контакта на релацији васпитач дете и у међусобном односу деце; омогућава ново социјално искуство, развој емоционалног живота деце, подстиче на језичке, моторичке и интелектуалне и стваралачке активности; доприноси неговању и развоју естетских осећаја, као и моралних особина.

Литература

- Вукомановић, Н. (1989): *Музичко стваралаштво у дејем вртићу*, Београд: Републички завод за унапређивање васпитања и образовања; Републичка заједница дечје заштите.
- Вукомановић, Н. (1985): *Упутство за реализацију ритмичко-музичких активности на узрасту до три године*, Београд: Просветни преглед.
- Volgar, M. (1980): *Kako muziku približiti deci*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Sarajevo: Svjetlost; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Domonji, I. (1986): *Metodika muzičkog vaspitanja u predškolskim ustanovama*, Sarajevo: Svjetlost; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ivić, I. i sar. (1994): Ivić, I, Damjanović, K., Kasagić, Đ., Lalović, V, Matić, E., Marković, M., Tomović, T., *Vaspitanje dece ranog uzrasta*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Каменов, Е. (1999): *Предшколска педагогија*, књига прва, Београд: Завод за удбенике и наставна средства.
- Коменски, Ј. А. (1946): *Материнска школа*, Београд: Просвета.
- Којов Буквић, И. (1985): *Методика наставе музичког васпитања*, Београд: Завод за удбенике и наставна средства.
- Manasteriotti, V. (1978): *Muzički odgoj na početnom stupnju*, Zagreb: Školska knjiga.
- Manasteriotti, V. (1981): *Prvi susreti djeteta s muzikom*, Zagreb: Školska knjiga.
- Правилник (2006): *Правилник о опитим основама предшколског програма*, Службени гласник РС", бр. 62/03, 64/03-исправка, 58/04, 62/04-исправка, 79/05-др. закон и 101/05-др.закон)
- Protić, V. (1983): *Prve kolektivne muzičke igre*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Sarajevo: Svjetlost; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

- Радош Мирковић, К. (1986): *Музика и предшколско дете*, Београд: Завод за унапређивање васпитања и образовања града Београда; Завод за уџбенике и наставна средства.
- Радош Мирковић, К. (1996): *Психологија музике*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Шаин, М. и сар. (2006): Шаин, М., Марковић, М., Ковачевић, И, Даневски, Д., Пађан, М., *Корак по корак 1*, Васпитање деце до три године, Београд: Креативни центар.

PARTICULARITIES AND IMPORTANCE OF MUSIC EDUCATION OF CHILDREN UP TO THREE YEARS OF AGE IN THE PRE- SCHOOL INSTITUTIONS

Summary: *The paper considers particularities and importance of musical education of children up to three years of age in pre-school institutions. Characteristics of psychomotoric and intellectual development of children of this age are being considered, and possibilities of developing their musical abilities analysed accordingly. A special attention is paid to the contents of musical education that contribute to musical and many sided development of children. Correct selection of music contents – songs, music plays, compositions for listening – enable development of musical abilities and motivate development of intellectual, moral, physical and emotional component of a child personality. Practical examples and methodological instructions for realization of music contents convenient for the children's age up to three years. It is emphasized that music activities – singing, performing of music plays and listening to the music – present a unique source of pleasure, joy, aesthetic and emotional happenings, the reason why they should be included as much as possible in the educational work with children up to three years of age.*

Key words: *music education, pre-school institution, children up to three years of age, contents, music activities*